

дүрдана қосықлар жазыў менен жуўап берди. Олардың арасында аруздың заманагөйлескени Э.Воҳидов дөретиўшилигинде айрықша ажыралып турады. Ҳақыйкатында да Э.Воҳидов “Аруз ҳақида” деген арнаўлы мақаласында «Ғәззел – курамалы ҳәм қыйын жанр. Ғәззелден аз сөзде көп мәни бериў, пикир дүрданаларын көркем усаыўлар кеңислигинде усыныўды талап етиўши... Аруз әдебиятының, улыўма өнериниң барлық көринислери сыяқлы талант ҳәм шеберлик, терең ой-пикир және эмоция талап етеди», деген итибарлы пикирлерди жазады [11]. Бундай пикирлерден қосық формасы ушын мазмун зәрүрлиги, және де ең зәрүрлиси талант екені мәлим болады. Өзбекстан Қаҳарманы, Өзбекстан халық шайыры Абдулла Орипов: «Эркин Воҳидов аруздың теберик есигинде қорғаўшы сыяқлы пайда болды» [12:11] – деп жазар екен, «Ғәззелге қызыққан жаслар» ушын Э.Воҳидовтың дөретиўшилиги мектеп бола алыў мүмкиншилигин белгилейди, бул жағдайдың өзи де дәстүрлердин үзликсиз даўамлылығынан дәлил деп айтыўға болады. Бундай классикалық дәстүрлердин жаңа замандағы даўамлылығы түркмен ҳәм қарақалпақ шайырларының дөретиўшилигинде де ушырасады.

Заманагөй түркмен поэзиясында А.Атабаевтың, К.Гурбанмырадовтың, Ө.Әминовтың, А.Маммедовтың бирқанша ғәззеллери бар. Бирақ, олар ғәззел формасын бармақ өлшемінде жазды. Мәселен, шайыр А.Маммедовтың:

Ай камат, гүлбеден достуң тарыпыны этсем будур:

Дили сайрақ билбил ялы, сөзлейшинден бес-беллидир [13:16] деген ғәззелінде усаыўлар дәстүрий формада сыяқлы емес, ал заманагөй жаңаша – теңеў пайда еткен. Яғный халық дәстанларында гүл – қыз, бұлбил – жигит символын билдирип келгени ҳәммемизге мәлим. Бирақ заманагөй шайыр А.Маммедов яр жамалын сүүретлеў дәстүрин сақласа да, өзине тән жаңаша усылда ярдың сыртқы көринисин гүлге меңзеткен, ал оның сөйлеген сөзин бұлбилге уқсатады. Кейинги бәнтлерде қыздың жүрис-турысы – кәкилик қуқа усаылып, аллегориялық сүүретлеў басым болса, кейинги қатарда қыздың өзін жақсы көрип қалғанын «оңа ав боланым» деп сүүретлейди. Ол бунда классикалық поэзиядағы сыяқлы «Мен бир қызға ашық болдым» - деп баянламаған әлбетте. Бул ҳәдийсе, заманагөй шайырлардың көркем изленислери нәтийжесинде дәстүрий формаға жаңаша түс бериў шеберлиги болып есапланады.

Қарақалпақ әдебиятындағы ғәззеллер туўралы пикир жүргизген илимпаз Қ.Жәримбетов «Ғәззеллер еки қатарлы бәнтлерден турады, бул бәнтлерди бәйит деп атайды,

уйқаслары: биринши бәнт а а, екіншиси б а, үшіншиси в а болып солай кете береді. Ғәззел аруз өлшемінде жазылады. Бирақ қарақалпақ поэзиясындағы ғәззеллер бармақ (силлабика) өлшемінде жазылады» [14:43] - деген пикирлерди билдиреди. Биз изертлеў барысында заманагөй қарақалпақ шайырларының дөретиўшилигинде ғәззел жанрының раўажландырылғанын, оларды жаңаша мазмун, жаңаша сүүретлеў усыллары менен байытып барғанының гүясы болдық. Ғәззел алым Қ.Жәримбетовтың белгилегени сыяқлы бармақ өлшемінде жазылған. Мәселен, И.Юсупов, М.Қарабаев, Ө.Өтепбергенов сыяқлы шайырлардың ғәззеллери қарақалпақ поэзиясында оқыўшылар тәрәпинен жақсы күтип алынды. Мәселен, И.Юсуповтың «Өзбек сазы» деген ғәззелінде:

Жүрек тарынан исленген әсбап тар ма деймен,

Саздың ең нәфис ағласы өзбекте бар ма деймен.

Айттым таң самалына, «алып қаш» деп тардың сесин,

Бир шалқытты да қашты, ол да қорқарма деймен [15:50] деген ғәззел классикалық поэзиядағы ғәззеллерди еслетеди. Онда баслы тематика мұхаббат екені мәлим, бирақ шайыр өз ғәззелин бармақ өлшемінде жазып, оның биринши ғәйитинде лирикалық қаҳарманның мұхаббат ишки сезимлерин дәслеп жасырын көринисте сүүретлеўге ерискен. Яғный, шайыр жақсы көрген қызын дуўтардың тарына усаып тәрип етеди. Классикалық поэзиядағы ғәззеллерде қыз ғәззалығы улыўмалық түрде сүүретлесе, ал шайыр дәстүрий уқсатыўды жаңаша анық көринисте «Саздың ең нәфис ағласы өзбекте» деп қолланады. Шайырдың және бир жаңалығы қосықта таң самалы образы жанландырылып, ашық қаҳарманға сырлас, дәртлес етип сүүретленген. Соның менен бирге қосықта шайыр ғәззелінде диалоглық усылда классикалық шайыр Әлишер Наўайыға мұражат етеди. Егер, оқыўшы бул қатарларда ғәззел мүлқиниң султаны Әлишер Наўайының ғәззеллерин оқыған болса, шайырдың пикирлерин түсинип жетеди. Сонлықтан, шайыр өз ғәззелінде лирикалық қаҳарманның мұхаббат ишки сезимлерин дуўтардың сазы арқалы символикалық сүүретлеўге ерискен. Қосықтың қурылысы мәселесине келсек, ол классикалық поэзиядағы ғәззеллерге усап, а а, в а, г а көринисинде уйқасып, бәнтлердин кейнинде редифли уйқас қайталанып келеди.

Улыўмаластырып айтқанда, бар болған дәстүрлерди терең өзлестирмей турып, поэтикалық жаңаланыўға ерисип болмайды. Усы мәниде заманагөй өзбек, қарақалпақ ҳәм түркмен шайырларының поэзиясында шығыс классикалық әдебиятындағы поэтикалық формалар мазмун жақтан жаңаланды.

Әдебиятлар

1. Маматкулов Музаффар. Қадимги туркий адабиётда түртлик ва марсия. -Тошкент: Янги аср авлоди. 2006.
2. Афокова Н. XX аср ўзбек адабиётида рубоий ва қитъа. -Тошкент: «Фан». 2005.
3. Ёқубов Ҳ. Ҳамза Ҳақимзоданинг ижодий методи ва услуби. -Тошкент: «Фан». 1989.
4. Улуғбек Ҳамдам. Янги ўзбек шеърят. -Тошкент: ADIB. Нашриёти. 2012.
5. Жумаев К. Поэзияның идея-мазмунындағы тәзелик. -Ашгабат: «Ылым». 1975.
6. Афокова Н. Жадид шеърят. -Тошкент: 2006.
7. Тожибоева М. Жадид адиблари ижодида мумтоз адабиёт анъаналари ва маҳорат масалалари. -Тошкент: MUMTO'Z SU'Z. 2017.
8. Норматов У. Ижодкорнинг ҳароратли сўзи. -Тошкент: “Turon zamin ziyo”. 2015.
9. Абдулла Қаҳҳор. Беш жылдик. Бешинчи жилд. -Тошкент: Гафур Ғулом номидаги Адабиёт ва сазнат нашриёти. 1989.
10. Эркин Воҳидов. Танланган асарлар. -Тошкент: «Шарқ». 2016.
11. Эркин Воҳидов. “Шоир, шеър, шуур”
12. Сўз сеҳри. “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” нашриёти. -Тошкент: 2006.
13. Маммедов А. Şygır düzlüş görnüşleri we ulgamlary. -Aşgabat: 2010.
14. Жәримбетов Қ. Әдебияттаныўдан сабақлар. -Нөкис: «Қарақалпақстан». 2012.
15. Юсупов И. Өмир, саған ашықпан... -Нөкис: «Қарақалпақстан». 1999.

РЕЗЮМЕ

Мақолада XX аср ўзбек, туркман, қарақалпақ шеърятда шоирларнинг ижодий изланишлари ва уларнинг янги бадиий шаклларни яратишдаги маҳорати баён қилинди.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются художественные изыскания узбекских, туркменских, каракалпакских поэтов XX века и их мастерство в создании новых художественных форм.

SUMMARY

In the article there are considered the artistic searches of the poets and their skill in creation of new artistic forms in the Uzbek, Turkmen and Karakalpak poetry of the XX-th century.

ЗАҲИРИДДИН МУҲАММЕД БАБУР ДӨРЕТИЎШИЛИГИ ҲАМ ТҮРКМЕН ӘДЕБИЯТИ

Т.Керуенов - филология илимлериниң докторы

Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлкетлик университети

Таянч сўзлар: поэзия, синтез, жанр, поэтика, сюжет, форма.

Ключевые слова: поэзия, синтез, жанр, поэтика, сюжет, форма.

Key words: poetry, synthesis, genre, plot (subject), poetics, form.

Түркий халықлар әдебияты тарийхының бетлерине нәзер тасласак, әдебий мийрасларымызға тийисли көплек

мағлұматларды көремиз. Усы бийтәкирар көркем сөз шеберлери дөретиўшилигиниң бүгинги турмысымызда жас

әўладты руўхый-ағартыўшылық жақтан тәрбиялаудағы әҳмийетин үйрениў - әдебиаттануў илиминин актуаль мәселелеринен бири. Сонлықтан да «бүгинги күнде еркин пикирлей алатуғын, заманагөй билим хәм касип-өнерди ийелеген, ғәрезсиз турмыс позициясына ийе болған жасларды тәрбиялаўға айрықша итибар қаратылмақта [1:17]. Себеби, әдебий мийрас дәретип, әўладларға естелик етип қалдырған уллы тулғалар – шайыр хәм жазыўшылар көркем шығармаларының мәни-мазмуны оқыўшыны руўхый жақтан көмилликке жетисиўине үлкен жәрдем береді, ал өтмиш тарийхымызда өз дәретіўшилиги менен әдебиат майданында из қалдырған уллы шайырларымыздың шығармаларын социал-философиялық, көркемлик жақтан анализлеў, жаңа методикалық принциптер хәм заманагөй өлшемлер тийкарында ашып беріў үлкен әҳмийетке ийе.

Түркий халықлар, соның ишинде өзбек әдебиатында хәм тарийхий шахс, хәм шайыр сыпатында кеңнен мәлим болған уллы шайыр Захириддин Мухаммед Бабурудың әдебий мийрасын, оның өзинен кейинги шайырлар ушын әдебий мектеп болғанын, шайырдың түркий халықлар, соның ишинде түркмен шайырларына да көрсеткен әдебий тәсири мәселелерин изертлеў – бүгинги әдебиаттануў илиминдеги актуаль мәселелердин бири. Биз бул мақаламызда Бабурудың дәретіўшилигинин изертлениўи хәм түркмен әдебиатына тәсири мәселелерин, сондай-ақ, шайырдың 2005-жылы Ашхабадта «Мийрас» баспасынан шыққан «Дийўан» шығармасын талқылаўды мақсет еттик.

Захириддин Мухаммед Бабурудың әдебий мийрасы түркий халықлар әдебиаттануўында үлкен қызығушылық пенен үйренилип киятыр. Мәселен, оның шығармалары өзбек тилинде бирнеше мәртебе баспадан шықты: «Бабурном» (Ташкент, 1960), «Бабурнаме», (Ташкент, 1993), сондай-ақ, Хамид Сулейман авторлығындағы «Миниатюры к Бабур-Наме» (Ташкент, 1972), С.Азимжоновна авторлығындағы «Государство Бабура в Кабуле и в Индии» (Москва, 1977) хәм т.б. мийнетлерди атап өтиў орынлы.

Түрк әдебиаттануўында Б.Южел «Бабурудың «Дийўан»ындағы мәснәўийлер» атлы мақаласын Ашхабадта 2016-жылы «Мийрас» журналында түркмен тилинде жәриялады. Сондай-ақ, Бабурудың шығармалары Түркияда «Бабур диваны» (Анкара, 1995) атамасында баспадан шықты.

Түркмен әдебиатында шайырдың «Дийўан» шығармасы түркмен тилинде 2005-жылы Ашхабадта «Мийрас» баспасынан өз алдына китап болып шықты. Оны баспаға таярлаған түркмен әдебиатшысы Рахыммамет Куренов.

Парижде 1985-жылы инглиз тилинде «Le Livre de Babur» (Parij, 1985) атамасындағы мийнет баспадан шықты.

Захириддин Мухаммед Бабурудың уллы сәркарда, мәмлкетлик искер, хәкимдар болыў менен бирге, илимли, билимли шайыр да болған. Оның Орайлық Азия, Аўғаньстан, Хиндистан туўралы XV-XVI әсирлерге тийисли мағлыўматлар беретугын «Бабурнаме» шығармасы, әдебиат теориясына тийисли «Аруз рисоласы» атлы шығармасы, ислам дини ызамаларына байланысly илимий-философиялық характердеги «Мубеюн» атамасындағы шығармасы, жәмийет, әдеп-иқрамлылық, мухаббат, тәбиятка байланысly қосықлардан ибарат «Дийўан» шығармасы бизге шекем жетип келген.

Бар мағлыўматларға қарағанда, шайырдың «Бабурнаме» шығармасы Акбар патша сарайында үш мәрте парсы тилине аўдарма қылынған [2:224]. Хамид Сулейманның «Миниатюры к Бабур-Наме» мийнетинде жазылыўына қарағанда, шығарманың ең жақсы аўдармасы Байрам ханның баласы Абдурахим ханның 1598-жылдағы аўдармасы екен [3:21].

Түркмен әдебиатшысы Р.Куреновтың жазыўына қарағанда, Бабурудың аўдарма иси менен де шуғылланған. Ол Хожа Убайдуллаһтың тәсаўуиф (суфизм) әдеп-иқрамлылығына байланысly парсы тилинде жазылған «Валидийе» атлы рисоласын аўдарма қылып, оны «Рисалаи Валидийе» атамасында өзиниң дийўанында жайғастырған [2:225].

Мухаммед Бабурудың ең жақсы шығармаларынан бири оның «Дийўан» китабы болып, ол Орайлық Азия еллеринде кең мәлим болған. Соның ушын да XVIII әсир түркмен шайыры Мақтымқулы Пырағый бул шығарманы оқыған хәм өзиниң «Сан болсам» атлы қосығында:

Дамғаныда йөрген уссат Новайы,
«Чар диваны», «Перхат-Ширин» зыбайы,

Захиреддин Бабурудың «Мизан-өвзаны»

Гашларына барып, мен Межнун болсам [4:67], – деп,

Бабурудың «Дийўан» китабы «Мизан-өвзан» деп аталатуғынын айырықша белгилеп өтеди, шайырдың өзин руўхый устазы деп есаплайды.

Түрк әдебиатшысы Б.Южел «Бабурудың «Дийўан»ындағы мәснәўийлер» атлы мақаласында «Бабурудың «Дийўан»ының Стамбул университети китапханасында (№: 3743, 2b-12a) хәм Рампурдың Раза китапханасында (Т. 129, 1b-12a) сақланатуғын үлгилериниң басында келтирилетуғын, аўдарма характериндеги «Рисале-ю Валидийе» шығармасы қосық пенен жазылғанлығы, Нақшбандия тарыйқатының белгилі ўәкили Убайдуллах Ахрардың тәсаўуифке тийисли «Валидийе» атлы парсы тилиндеги шығармасының қосық пенен түркий тилге аўдармасы болған бул шығарма 5 бөлимнен ибарат» [5:45] – деген мағлыўматларды келтиреді. Сондай-ақ, түркмен әдебиатшысы Р. Куренов «Бабурудың бул дийўанының бир қанша қолжазба үлгилери мәлим болып, олар Стамбул университетиниң китапханасында №3743 инвентар, Топғапы сарайының Раўан китапханасында №2314 инвентар менен, сондай-ақ Париж китапханасында, Хиндистанның Рампур қаласының Нәўбап китапханасында хәм Иранның Техран қаласының Солтанат китапханасында сақланады» [6:45], – деп жазады. Усы мағлыўматларға қарағанда, Бабурудың бул шығармасы мусылман дүньясынан хабар берип, мүнәжат пенен басланып, дүньяның жаратылысы, диний түсиниклер, Куран аятлары, Мухаммед Пайғамбар хәм оның яранлары хаққындағы мағлыўматларды көркем сөз бенен баянлайды.

Бабурудың «Дийўан»ында өзиниң турмыс шыңлығына болған көзқарасын баян еткен. Шайыр адамзатты ең жоқары дәрежеде қояды. Мәселен, оның:

Хер ким ки вепа қылсы, вепа тапгусыдыр,

Хер ким ки жепа қылса, жепа тапгусыдыр.

Ягшы киши гөрмегей яманлық хергиз,

Хер ким ки яман болса, жепа тапгусыдыр [6:132].

деген қосық қатарлары Мақтымқулының:

Яманы гой, ягшылара гөз илди

Келхемеч хем «өз огланым гөзел» дийр,

Гаргыш гурдуң зүрядыны азалдыр,

Гоюн киби чар тарапа ил болгул [7]

Яки:

Хайыр газан мунда – янында ёлдаш.

Ягшы дост көп, яман болсаң ёк гардаш [8:138].

деген қосық қатарлары менен идеялық-тематикалық жақтан жүдә жақын екені көзге тасланады. Оларда жақсылық хәм жаманлық түсиниклери, олардың ақыбетлери хаққындағы пикирлер сәўленген.

Еки шайырда да пикир бирлиги бар, олар тек ғана пикирлерин хәр түрли көркемлик өнерине орап, тәсири етип сүўретлейди. Бул жерде еки шайыр да жақсылық хәм жаманлықты контраст тәризде баянлап, хәр ким жақсылық етсе, өзине жақсылық қайтады, жаманлық етсе де, өзине қайтады, – деген пикирлерди келтиреді хәм хәр бир адам жақсылыққа умтылыў керек деген идеяны алға сүреді. Усы төрептен қарағанда, Бабурудың хәм Мақтымқулының дидактикалық қосықларында идеялық-тематикалық усаықлардың бар екені көзге тасланады. Әдебиатта дәстүр болған дидактика, дүньяға ақыл жеткизиў, жақсылық хәм жаманлық, сабырлылық хәм инсап, ийман, дослық сыяқлы пикирлер Бабурудың хәм Мақтымқулы дәретіўшилигинде баслы орынға шыққан. Еки шайырдың жасаған дәўир аралығы қанша узақ болса да, олар жасап өткен заман жағдайы бир-бирине усаы болып келеди. Сонда да шайырлар тарийхтың ғәзепли дәўирлеринде де инсанпәрўарлық идеяларды баслы орынға қояды хәм адамзатқа меҳир-мухаббат туйғысын синдириўге умтылып, келешекке исеним оятқан. Сабырлылық, жақсылыққа умтылыў, әпиўайы халыққа жәрдем беріў, езиўшиликке қарсы гүресіў, әдалатлық – булардың барлығы – Бабурудың хәм Мақтымқулының бирлестиретуғын тийкаргы факторлар.

Бабурудың дәретіўшилигинде ғәззел жанры раўажландырылып, онда көбирек мухаббат темасы кең сәўленген. Шайыр өзиниң мына ғәззелинде ашық болған қахарманның ишки сезимлерин көркем сөз бенен баян еткен:

Көңүлге болды ажайып бела, гара сачың,

Шикесте көңүлме эрмиш, гара, бела сачың.

Башыма чыкды түтүн решкден гара сач дек,

Аяга дүшгели, эй серви нәз, тә сачың.

Сачың шикестиде бардыр шикесте көңүллер,
Көңүллер ачылар, ачылса ол, гара сачың.
Ачылды көңүл, чүн ачдың сачыны Бабырың,
Не айып эгер дейсе, дилбенд-у-дил-гуша сачың [2:11].
Шайырдың усы ғәззели XIX әсир түркмен шайыры
Молланепестин «Сачың» (Шашың) атлы қосығы менен
идеялық-тематикалық жақтан жүде уасас. Мәселен,
Молланепес:

Көлге дийип саяладым,
Турып гөрсем – тыла сачың!
Ана билмән, көп ойландым,
Тутып гөрсем – тыла сачың!
Шана урсаң ялкым сачар,
Ай утанар, йүзүн сылар,
Гөрсем дийип, көңлүм галар,
Тутып гөрсем – тыла сачың!

Ярашар, бир баксаң гүлүп,
Өрсең оны, анбар чалып,
Яшыпдыр Ай, Гүн уялып,
Есер сениң тыла сачың [9:243], –

деген қосық қатарларында қыз гөззаллығы, оның шашының
сулыұлығы хақындағы ишкі сезимлер, пикирлеулер
көркем сүўретлеулер менен шебер баян етилген. Еки шайыр
да қыздың сулыұлығын, шашын сүўретлесе қосық
формасында өзгешеликтің бар екені көзге тасланады.
Мәселен, Бабур ғәззел формасында қосық жазса,
Молланепес төртлік формасында өз қосығын жазған.

Яки Бабурдың:
Ниче лаглың дек менің бағрым дола ган кыла сен,
Хатырымы ниче зүлпүң дек перишан кыла сен.
Ниче етиргей сен ил башыны гөге мәхр биле,

Әдебиетлар

1. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажегимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамыз. -Т.: “Ўзбекистон”. 2017. 17-б.
2. Zahiruddin Muhammad Babur. Diwan. - A.: «Miras», 2005.
3. Хамид Сулейман. Миниатюры к Бабур-Наме. -Ташкент: 1972.
4. Zahiruddin Muhammad Babur. Diwan. -A.: «Miras», 2005, 225-бет. // Babur diwany. - Ankara: 1995. 19-s.
5. Magtymguly. Saýlanan eserler. I jilt. -Aşgabat: 1983.
6. Yujel B. «Babur «Diýwan»ynda mesnewiler».- Aşgabat: //«Miýras». 2016. №3.
7. Zahiruddin Muhammad Babur. Diwan. -A.: «Miras», 2005, 225-б. // Babur diwany. - Ankara. 1995. 19- s.
8. Magtymguly. Şygýrlar. 52-sah. // htt // Ene dilim. com.
9. Magtymguly. Şygýrlar. -Aşgabat: 1992.
9. Mollanepes. Goşgular ýygındysy. -Aşgabat: «Miras». 2009.

Мақолада ўзбек шоири Заҳириддин Мухаммад Бабур ижоди ва унинг туркман адабиётига таъсири масалалари ўрганилган.

РЕЗЮМЕ

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается творчество узбекского поэта Захретдина Мухаммета Бабура и его влияние на туркменскую литературу.

SUMMARY

The article deals with the works of the Uzbek poet Zakhretdin Mukhammad Bobur and his influence on Turkmenian literature.

У.ХАМДАМ ҲИКОЯЛАРИДА ОЛАМ ВА ОДАМ КОНЦЕПЦИЯСИ

С.Д.Куროнов – филология фанлари бўйича PhD доктори

Анджон давлат университети

Таянч сўзлар: глобаллашув, давр, жамият, шахс, адабиёт, наср, постмодернизм.

Ключевые слова: глобализм, период, общество, личность, литература, проза, постмодернизм.

Key words: globalism, period, society, personality, literature, prose, postmodernism.

XXI аср ахборот ва илғор технологиялар асри. Айни вақтда, бу асрни сиёсий-ижтимоий жиҳатдан ўта таҳликали деб аташ мумкин. Зеро, катта мамлакатларнинг манфаатлари тўқнаш келиб, ташқи сиёсатнинг тобора таранглашаётгани, ядро қуролларининг хавфи ортаётгани ва глобал исишнинг кучайиб бораётгани инсониятни тубсиз жарлик ёқасига олиб келиб қўйди.

Ҳозирги глобал сиёсий-ижтимоий вазият маданий ҳаётнинг турли жабҳалари каторида бадий адабиётга ҳам таъсир этмай қўймайди. Хусусан, ўзбек насрида глобал дунёнинг бир бўлаги бўлган шахс мақомини англаш, унинг мақсад ва вазифаларини даврга мос равишда белгилаш ва чигал дунёнинг муаммоларига ечим топишга уриниш кучли.

Ҳозирги ўзбек насри ҳақида сўз бораркан, киши эътиборини, аввало, бу жараёндаги ранг-баранглик ўзига тортади. Зеро, миллий адабиётимизда яратилаётган асарлар нафақат мазмун-моҳиятига кўра, балки ифода шакллари жиҳатидан ҳам хилма-хиллик касб этмоқда. Албатта, бунга табиий ҳол сифатида қарасак ўринли бўлар, чунки ҳозирги глобаллашув даврида бирор шахс ёхуд бутун бир ижтимоий гуруҳнинг муайян руҳий-маънавий ҳолатда муқим яшаши кийин. Худди шу ҳол ўзбек адабиётида ҳам акс этиб, ундаги

Ниче мени жебирден ер биле егсан кыла сен.
Көңлүме душнам-у тағның онча мақдыр еге сен,
Жаныма бидад-у зулмуң олча имкан кыла сен.
Диймей «ахсенту» лафзын Бабыр, ол ярың сенин,
Ниче ким Хасан киби өзүни суҳандан кыла сен [2:73-74].

деген қосық қатарлары Молланепестин «Бу мекана гелмишем» (Бул меканга келдим) атлы қосығы менен мазмунлас. Мысалы:

Эй гөвнүмде хошгәхим, ажап Гурханым сен-сен,
Ики жахан чырагым, диним-иманым сен-сен,
Ышк әхлиниң солтаны, ғашы кеманым сен-сен,
Яс гүнүмиң хоррамы, гөвни ханданым сен-сен,
Көен бағрым аташы,
Ышк кәримнң сырдашы,

Сал рехим назарың, мен хижрана гелмишем [9:227]
деген қосық қатарларын салыстырып қарағанымызда, еки қосықта да ашық қаҳарманның ишкі сезимлери, оның сүўретшилиги мысалында баян етилген. Бабур хәм Молланепес өз қосықларында қыз гөззаллығын сүўретлеуде көркем деталларды дурыс таңлаған. Оларда тийкарығы идея – «мухаббат» түсинигинен бағдар алып, оқыўшыны улыўма түсиниклер менен таныстырыў, әдеп-иқрамлылық жақтан тәрбия беріў мақсет етиледі.

Улыўма алғанда, Захириддин Мухаммед Бабур өзбек әдебияты тарихында белгили из қалдырыў менен бирге, оның әдебий мийрасы түркмен шайырлары ушын да әдебий дөретиўшилиқ мектебининг үлгиси болғанын жоқарыдағы талқылаўлардан анық көриўге болады. Сонлықтан, шайырдың өзбек-түркмен әдебий байланысларында тутқан орнын келешекте арнаўлы изертлеў керек деп есаплаймыз.

ранг-барангликни таъминлаётган асосий омил бўлса, ажаб эмас. Лекин шу жараёнда ҳам муайян оқим ва умумийликни кўрсатувчи жиҳатлар талайгина топилади. Хусусан, Шарк ва Ғарб маданиятлари яқинлашуви натижасида шаклланаётган тамойиллар, оламни хаос дея қабул қилувчи постмодернизм йўналишининг таъсири бугунги кун насрида сезиларли даражада намоён бўлмоқда. Айтиш мумкинки, ижодкор постмодернизм тамойиллари воситасида олам ва одамнинг янгича концепциясини илғари сурмоқда.

Рус файласуфи П.Гречко “Ҳозирги кунда “постмодернизм”дай оммабоп, мавҳум ва кўп қиррали термин йўқ” [3] деб ёзган эди. Шу маънода ўзбек адабиёти намуналарини постмодернизм йўналиши тамойиллари асосида таҳлилга тортиш баъзи назарий чалкашлиқлару сунъий хулосаларни келтириб чиқариши мумкин. Аммо муаммонинг иккинчи бир тарафидан асло кўз юмиб бўлмайди: глабаллашув, илм-фан таракқиётининг янги босқичга кўтарилиши, ҳар қанча таракқий топмасин, табиатнинг “оддий” ҳодисаларига ойдинлик киритолмаётган, на коинотнинг ва на кичик зарра(молекула)нинг чеку чегарасини тополмай танг бўлаётган инсон салоҳияти ва унинг ўзгариб бораётган